

Stiftelsen

Oslo, juni 1994

Norsk etnologisk gransking

Postboks 1010, Blindern

0315 OSLO

Spørreliste nr. 168

HAGE OG HAGESTELL

Denne listen behandler et emne som er kjært for mange: hage og hagestell. I eldre kilder finnes det to ord som er brukt om det vi idag kaller **hage**. Det gammelnorske ordet *hagi* hadde betydningen inngjerdet jordstykke. Ordet *gardr* betød opprinnelig et gjerde (skigard), men er også blitt brukt om det inngjerdete arealet.

Disse *gardene* har først og fremst vært **nyttehager**. **Prydhagen** slik vi kjenner den har også en lang historie i Norge. Ulike historiske og sosiale forhold, vekslende økonomiske perioder og varierende stilarter er faktorer som preger hagens historie.

I løpet av de seneste tiår er det vokst fram en betydelig interesse for historiske hager. En rekke gamle hager betraktes idag som verneverdige kulturminner, beskyttet gjennom Kulturminneloven.

Når vi har valgt hagen som emne for denne spørrelisten er det etter påskyndelse og med hjelp fra en av våre medarbeidere som selv er meget interessert, og som har samlet mange gamle stauder i sin hage på Jevnaker.

Vi er imidlertid ikke bare interessert i de gamle hagene og de historiske sortene. Vi ber dere skrive og fortelle om deres egen hage, slik dere driver den i dag. Men samtidig *vil vi gjerne vite mest mulig om hagens historie – lang eller kort – og en eventuell utvikling og forandring som har funnet sted.*

Det er slett ikke alle som har en hage i dag. Skriv eventuelt om "din barndoms hage" eller om en hage du har hatt i andre perioder av livet. Hvis din eiendom har noe som kan kalles **park**, fortell oss om dette. Pass på å datere opplysningene, og fortell hvor i landet de omtalte hager lå/ligger.

Mange har sine hager andre steder enn utenfor stueveggen, f.eks. på hytta. Vi tenker også på kolonihager, parseller, balkong- og verandakasser, "vinterhager" – og for den saks skyld også vinduskarmer. Skriv gjerne om dette, hvis det er her du har dine plante-gleder!

Av praktiske grunner har vi delt inn spørrelisten i flere avsnitt. Ta disposisjonen og spørsmålene som en rettleiding om hva vi vil vite noe om. Skriv gjerne fritt hvis du synes det passer deg bedre.

Som vanlig ber vi deg lese godt gjennom hele listen før du begynner å skrive. Send oss gjerne fotografier av hagen din, særlig oversiktsbilder. Bilder av hagearbeid og eldre bilder er vi spesielt interessert i. Du vil også se at vi flere steder ber om grunnriss av hage, bed og omgivelser. Jo mer detaljert du lager disse rissene, jo lettere er det for oss å "forstå" din hage.

LYKKE TIL!

1. Generelt om hager og hagestell

Ta utgangspunkt i den hagen du kjenner best. Tegn et grunnriss, og merk av nærliggende bygninger, grenser mot nabo, vei, dyrket mark eller utmark. Tegn inn de forskjellige elementer som danner hagen (gressplen, veier og helleganger, murer, terrasser, trær, hekker, bed og rabatter, uteplasser, kjøkkenhage, urtegård, kompostbinge osv.).

Hvor gammel er hagen? Ble den anlagt samtidig med bygging av huset? Med hjelp fra fagfolk? Eller har den "vokst fram av seg selv"? Fortell om de forandringene som har funnet sted i hagen. Hva var grunnen til forandringene? Når fant de sted, hvem utførte arbeidet?

Beskriv inngjerding av tomt/hage, i dag og tidligere.

Hvem i familien arbeider mest i hagen? Har familiemedlemmene ulike interessefelt og ulike ansvarsområder i hagen? Fortell om arbeidsfordelingen nå og før.

Har dere komposthaug/kompostbinge som stelles? Fortell hva som komposteres, og om stell og bruk av kompost og kompostjord. Sorterer dere ut organisk kjøkkenavfall og legger det i komposten? Hvem i familien har ansvaret for komposten?

I hvor stor utstrekning brukes sprøytemidler? Fortell om endringer i slik praksis over tid. Hvordan bekjempes ugress?

Driver du noen form for "økologisk hagebruk"?

Fortell hva du har av hageredskap, vannslanger, gressklippere, osv.

Har du håndbøker i hagestell? Holder du noen hagetidsskrifter? Er du medlem av Norsk Hageselskap? Leser du frøkataloger og brosjyrer fra planteskoler o.l.?

Omtrent hvor mye penger investerer du år om annet i hagen din?

Hvilken del av hagearbeidet står ditt hjerte nærmest?

2. Prydhagen

Ta utgangspunkt i skissen du har tegnet og fortell om de elementer som finnes i din hage. Hvis det har funnet sted forandringer i hagearbeidet eller hageinnredningen, fortell om dette.

Fortell om stell av plen eller gressbakke. Hvor stor vekt legges på plenums utseende? Hvordan – og hvor ofte – behandles ugress, mose, plenkanter? Rakes plengress sammen etter hver klipping? Hva gjør du med plengresset?

Fortell om hagens veier, stier og helleganger, og om stell av disse. Beskriv kantstein, murer, partier med naturstein, oppbygning av steinbed og rabatter.

Beskriv eventuell spiseplass, utegrill, hagebenker, lekeplass, lekestue, lysthus, espalierer, springvann, dammer osv. Fortell hva du har hatt og har av prydgjenstander i hagen (skulpturer, kjerrehjul, solur, trillebår eller annet med blomster osv.). Har du flaggstang? Beskriv plasseringen.

Hvilke stauder har du i hagen din? Tegn gjerne en detaljert plan over dine blomsterbed, og merk av hvilke stauder som vokser der. Kjenner du ikke navnet på dem, kan du kanskje beskrive dem: høyde, farge, blomster. Hvordan har du fått tak i dem (kjøpt, fått, byttet til deg)? Er de plantet etter en spesiell plan, eller mer tilfeldig?

Dyrker du roser? Fortell om sorter og stell, gleder og sorger. Har du noen gamle sorter? Hvor kommer de fra?

Sår eller planter du sommerblomster? Tegn inn på skissen av blomsterbed. Hvilke sorter bruker du? Kjøper du stiklinger, planter, knoller? Fortell hvilke vekster som tas inn og overvintres inne. Hvordan behandles de om vinteren/våren?

Setter du blomsterløk om høsten? Fortell hvilke tidlige løkblomster du har i hagen.

Har du plantet viltvoksende vekster eller blomster inn i hagen din?

Har du tatt med deg frø, plantedeler/stiklinger eller hele planter fra utlandet og plantet inn i hagen din?

Hvilke prydbusker finnes i hagen? Beskriv busker og hekker. Fortell når de ble plantet, og om stell og klipping.

Fortell hva slags trær som finnes i hagen. Hvilke er gamle og opprinnelige på stedet, hvilke er plantet inn? Har det tidligere vært flere trær? Fortell om stell og beskjæring av trær og alléer. Er det trær som er figurklippede, trimmete, alléer o.l.? Er det trær som har en særskilt "historie"? Har du "tuntre"? (Frukttrær behandles under avsnitt 3.)

Fortell om jordforbedring, gjødsling og bekjempelse av ugress og utøy. Skriv gjerne en liten historie om livet og arbeidet i prydhagen: vår, sommer, høst, vinter.

3. Nyttehagen

I dette avsnittet ber vi deg skrive om din kjøkkenhage, og om bærbusker og frukttrær. De nyttehager vi først og fremst sikter mot er de som drives til eget bruk, og som altså ikke er del av næringsvirksomhet. Allikevel er det kanskje enkelte som år om annet har så store avlinger at de

selger unna eller gir bort litt frukt, bær eller grønnsaker til venner og kjente – fortell gjerne om det!

Tegn et riss av kjøkkenhagen din, og marker hvilke vekster du dyrker der. Ta utgangspunkt i hva du har sådd eller plantet **i år**. Hvis det er slik at du har et visst "vekselbruk" fra år til år, fortell hvorledes vekslingen foregår, og hvor ofte det veksles. Er det noen nyttevekster som var i bruk før, men som ikke brukes lenger?

Fortell om våronna i kjøkkenhagen, om gjødsling og jordforbedring: hva brukes? Kompost?

Hva gjøres for å bekjempe ugress? Hvilke midler og verneråd brukes mot de forskjellige "snyltegjester" som møter opp i kjøkkenhagene: bladlus, kjølmark, snegler, kålorm, maur, jordrotter osv.

Driver du selv fram småplanter inne, eller kjøper du planter? Hvilke sorter? Hva sår du på friland?

Er det spesielle planter som trives godt sammen? Hender det at du også sår visse blomster i kjøkkenhagen?

Har du veksthus, mistbenker o.l.? Fortell hva du dyrker her, og hva slags stell som kreves.

Hva finnes av frukttrær og bærbusker? Nevn hvilke sorter du har. Tegn inn plassering på grunnplanen. Fortell om stell og beskjæring av busker og trær. Hva gjøres for å hindre angrep av utøy og sykdom? Hva gjøres som vern mot fugler? Er rådyr, elg eller hare en plage?

Har du bikuber? Fortell gjerne om stell av kubene!

I hvor stor grad dekkes familiens behov for bær, frukt og grønnsaker? Hvordan oppbevares og konserveres de forskjellige typer?

Dyrker du kryddervekster i hagen din? Har det tidligere vært gjort? Hvor vokser urtene? Tegn skisse av krydderhagen og nevne sortene. Hva bruker du de forskjellige urtene til? Fortell om konservering og lagring. Hvordan, og når, fikk du interesse for krydderdyrking?

Kjenner du noen i foregående generasjoner – slekt, venner, naboer – som dyrket krydderurter eller har hatt "humlegård" eller "kålgård"?

4. Andre hageleder

Hvis du har – eller har hatt – en kolonihage eller en hageparsell kan du skrive om dyrkingen der, med holdepunkt i spørsmålene ovenfor. Hvor ligger den? Det vi særlig vil vite litt om er det sosiale fellesskap som ofte finnes i slike sammenhenger: Felles redskaper, gjensidig hjelp til arbeidsoppgaver, utveksling av erfaringer, selskapelighet osv.

Kanskje har du en veranda eller en balkong der du utfolder deg med blomster eller andre vekster. Tegn en skisse, og fortell hva du har der i år. Har du balkongplanter som overvintrer inne fra år til år? Hvordan stelles de om vinteren? Hvor store investeringer gjør du om våren?

Hvis du har en "vinterhage" innendørs, eller er spesielt interessert i potteplanter, fortell om denne interessen, om plantesorter, hvordan du har fått tak i dem, stell, plassering, osv. Har du dyrket grønnsaker i vinduskarmen (tomater, agurk)?

Til slutt ber vi deg berette om barndomsminner knyttet til hager der du har lekt eller hatt arbeidsoppgaver eller til hager som av en eller annen grunn har gjort inntrykk på deg.

Anne Moestue og Göran Rosander